

Втрачений шанс великої приватизації (на прикладі Закарпатської області)

Роздержавлення, яке розпочалось в Україні ще на початку 90-х років минулого століття, продовжується й по-сьогодні. За більше, як за 30 років, приватизації державного та комунального майна, кілька разів змінювались: стратегія, умови та способи але цілі залишались незмінними - знайти, ефективних, приватних та незалежних від державної машини, власників.

Натомість, інформації, щодо перебігу приватизації й, особливо - її наслідків, не кажучи вже про подальшу економічно-виробничу та іншу ефективність роздержавлених об'єктів, інформації обмаль або така відсутня - зовсім. Тому, метою цього матеріалу буде спроба дати оцінку процесам приватизації, причому з перших рук - від безпосередніх учасників цих процесів, по Закарпатській області - низки приватних компаній групи «Газда».

Передумови, хід та історія роздержавлення

Відомо, що на початок 2021 року в Україні було 3 343 державних підприємства. З них тільки 943 прибуткові, а збиткових - 511. При цьому, 1 885 державних підприємств взагалі не працюють, з яких 585 знаходяться в тимчасово окупованому Криму та в зоні ООС. Значну частину з цих підприємств давно вже варто визнати банкрутами та ліквідувати. Більшість - передати на приватизацію та знайти для них нових ефективних власників на відкритих та прозорих аукціонах. Для порівняння, у світі кількість державних підприємств - налічує одиниці: Польща має таких - 55, Литва - 91, Швеція - 46, Канада - 50, Австралія - 9.

Як стверджують автори дослідження «Завершальний етап приватизації в Україні» (Центр економічного розвитку. - К.: «Міленіум», 2003. - 78 с), Україна з деяким запізненням вступила на шлях докорінних ринкових реформ та дещо відстала у цьому не тільки від країн Східної Європи, а й від таких країн колишнього Союзу, як Литва, Латвія, Естонія, Росія. Це ж стало й перевагою, позаяк на той час світове співтовариство вже мало достатній досвід масштабного перетворення державної власності, який могла використати й Україна. Тобто, країна мала можливість швидко подолати відставання за рахунок скорочення часу на розробку концептуальних підходів і законодавче оформлення приватизаційних механізмів і процедур. До цього варто додати й реформаторський уряд, який розумів, що майбутнє країни вимагає швидких, економічних реформ, через прискореною реалізацією програми масової приватизації.

Концептуально та законодавчо Україна офіційно сформувала політику приватизації вже наприкінці 1991 року із затвердженням парламентом Концепції роздержавлення і приватизації майна державних підприємств, житлового фонду і землі. Наступного року в березні були прийняті необхідні закони: «Про приватизацію майна державних підприємств», «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» та «Про приватизаційні папери». А в червні 1992 року Верховна Рада затвердила першу Державну програму приватизації на 1992 рік. Цю дату й варто вважати початком процесу перетворення відносин власності в Україні.

Нагадаємо, що в Концепції планувалось завершення приватизації невеликих підприємств за 1-1,5 року а великих - за 4-5 років. На першому етапі продажу підлягали невеликі підприємства, майно підприємств, що ліквідувалися, об'єкти незавершеного будівництва, середні та великі підприємства сфери послуг, торгівлі, громадського харчування, легкої, переробної, деревообробної промисловості, сільського та житлового господарства, транспорту. На другому етапі приватизація переміщалася в зону великих підприємств стратегічних галузей, де зміна форми власності здійснювалась шляхом їх акціонування з наступним продажем акцій. За 5-7 років у державну власність мало перейти 60-65% власності майна діючих підприємств.

При цьому, напередодні приватизації у складі державного сектора налічувалося близько 40 тис. середніх і 6 тис. великих підприємств, на які припадало 75% виробництва всієї продукції в Україні. Концептуально в модель були закладені такі пропорції: 70% вартості майна, що підлягало приватизації, передбачалось продати за приватизаційні майнові сертифікати (ПМС), решту - за грошові кошти. Виходячи з цієї вартості і кількості громадян України, й була розрахована номінальна вартість приватизаційного сертифіката - 30 000 карбованців а з 1 листопада 1993 року, після індексації - 1 050 000 карбованців. При цьому, співвідношення

карбованці - гривня (яка була введена у вересні 1996 року), дотримувалось у співвідношення 100 000 : 1.

Однак, заплановані темпи приватизації – не дотримувались а роздержавлення, через низку причин, як-то вимушена індексація ПМС через інфляцію чи введення національної валюти – гривні, та відповідні перерахунки, не кажучи вже про мораторії законодавців - гальмувалось. Так, за увесь 1992 рік було приватизовано лише 22 підприємства, або 1% загальної кількості належних до приватизації підприємств. І хоч в наступні роки темпи приватизації дещо прискорились, в Україні ні одна Державна програма приватизації (які як правило затверджувались чи не щороку), до кінця виконана не була. Більше того, десь з середини 1994 року мали місце перші прояви зростаючого опору політиці приватизації, з боку Верховної Ради, яка блокувала прийняття щорічних програм. Через це, з 1995 року завдання щодо роздержавлення було ініційовано Указами Президента України.

Результати приватизації станом на 2000 рік

Тим не менше, за 1992-2000 роки змінили форму власності 20 647 підприємств. З них 8 581 - це середні та великі підприємства, приватизація яких здійснювалася в основному на сертифікатних аукціонах. Приватизація держвласності з використанням сертифікатних аукціонів відбувалася з 1 січня 1995 року до 1 жовтня 2000 року. За цей період пройшло 48 аукціонів, на яких акції підприємств, що приватизуються, продавалися за ПМС, і 30 аукціонів, на яких акції продавалися за компенсаційні сертифікати (КС).

За підсумками сертифікатної приватизації кількість акціонерів в Україні, що було пов'язано переважно з перетворенням державних підприємств на акціонерні товариства – суттєво зросла. Так, на початок 1999 року було створено 33 719 акціонерних товариств, а на 1 січня 2000 налічувалося більш ніж 35 млн акціонерів. При цьому, роздержавлених підприємств на 1 жовтня 1999 року, тобто перед завершенням сертифікатної приватизації, було більше ніж державних у 2,9 рази. Початкова вартість їх основних засобів становила 150,4 млрд. грн. або 28,7% від вартості основних фондів усіх підприємств України.

Усього населення отримало 45 722 181 ПМС, з них 8 097 533 або 87,98% - у формі приватизаційних депозитних рахунків. Якщо брати за наростаючою, то початку 1995 року населення отримало 15,6% ПМС, наприкінці 1995 року - 54,78%, 1996 року - 83,57%, 1997 року - 87,59%, 1998 року - 87,98%. За період проведення аукціонів за приватизаційні майнові та компенсаційні сертифікати громадяни та фінансові посередники вклали у придбання акцій підприємств, що приватизуються, 89 158 325 сертифікатів. При цьому, основна маса приватизаційних майнових та компенсаційних сертифікатів була інвестована юридичними особами. Частка сертифікатів, інвестованих фізичними особами, становила 36,1%.

Ще варто наголосити, що під час приватизації об'єктів використовувалися не лише ПМС та КС, а й житлові чеки. Й хоча роль останніх була меншою, з 1992 року по 2000 рік за допомогою житлових чеків було приватизовано 241 підприємство групи А (малої приватизації) на 14 663,28 тис грн та 347 підприємств груп Б, В та Г на 198 237,92 тис грн.

Приватизація майна державних підприємств на Закарпатті

Роздержавлення на Закарпатті нічим не відрізнялось від загальноукраїнського за винятком того, що кількість об'єктів приватизації була дещо меншою, самі об'єкти - невеликі та незначні (за виключенням кількох крупних підприємств в Ужгороді та Мукачеві, як-то: «Турбогаз», «Електродвигун», «Мукачівприлад» тощо) а фінансовий посередник, у статусі довірчого товариства тільки один - Трастова Компанія «Газда-Інвест».

В краї, як й по всій Україні 15.06.1994 року було створено Регіональне відділення ФДМУ по Закарпатській області (діяльність якого припинено 18.11.2020 року), яке стало уповноваженим організатором всіх процесів роздержавлення в Закарпатті. З метою дізнатись про діяльність цього органу приватизації за більше як 15 років нами було підготовлено Запит на інформацію, в якому цікавило - початок «великої» приватизації в Закарпатській області, про роздержавлення майна державних підприємств, по Закарпатській області та конкретно: кількість роздержавлених об'єктів/підприємств «великої» приватизації: по районах області; по галузях/сферах народного господарства та по роках. Однак, відповідь від правонаступника ліквідованої структури -

Регіонального відділення ФДМУ по Львівській, Закарпатській та Волинській областях, до жалу була суто формальною відпискою.

Не дивлячись на це, нами знайдено і впорядковано загальні дані щодо «малої» та «великої» приватизації по Закарпатській області, фактично до кінця 2002 року - коли в основному велика приватизація, в тому числі й за ПМСи - завершилась. Ці дані, які подаємо у підготовленій таблиці, можуть бути корисними не тільки для учасників роздержавлення але й для широкого загалу.

Приватизація за способами по Закарпатській області, станом на 01.10.2002 року

Кількість приватизованих об'єктів					Приватизовано способом							
Мала приватизація	Велика, середня приватизація	Незавершене будівництво	Соціальна сфера	Всього	Неконкурентним				Конкурентним			
					Викуп		Оренда з викупом		Аукціон, конкурс		Продаж акцій	
					кількість об'єктів	питома вага по галузі, %	кількість об'єктів	питома вага по галузі, %	кількість об'єктів	питома вага по галузі, %	кількість об'єктів	питома вага по галузі, %
1767	218	50	16	2951	1056	35,8	288	9,8	1417	48,0	190	6,4

Як видно з даних вище, кількість об'єктів «малої» приватизації у 8 разів перевищувала кількість роздержавлених: середніх та великих об'єктів.

Про «малу» приватизацію, власне житло та земельні ділянки

Для розуміння ходу, процесів та специфіки «великої» приватизації в Закарпатті, варто зупинитись й на «малій» приватизації, яка таки дала поштовх підприємству у сфері побуту, роздрібної торгівлі, громадського харчування. Так, якщо на кінець 1991 року, в області було зареєстровано 1021 кооператив із загальним обсягом реалізованої продукції не більше 1%, то в кінці 90-х років, малі підприємства вже становили понад 20% від загальної кількості підприємств. І хоча цей показник засвідчив формування значного прошарку підприємців в області та все одно - ще значно поступався показнику розвинутих країн. При цьому, варто нагадати структуру дрібного бізнесу, який у прикордонних областях відзначався насамперед - у сфері торгівлі, яка здійснювалась по речових та харчових ринках, які виникали, практично - по всіх населених пунктах області.

Саме човникарі, які першими кинулись задовольняти попит «голодних» співгромадян до всього імпортного й **були тими першими інвесторами, які заробивши на базарах - почали активно приймати участь в аукціонах з «малої» приватизації.** Однак, через пільги та інші соціальні важелі, які надавались трудовим колективам: магазинів, перукарень, кафе й так далі, абсолютна більшість «нових» закарпатців почала викуповувати житлові приміщення, як правило, на перших поверхах багатоповерхівок, які були розміщені в «людних місцях» та правдами й неправдами - переобладнувати квартири у шопи, кафе, контори. Так виникли цілі торгові вулиці а найкращим підтвердженням вищенаведеному може слугувати проспект Свободи, в Ужгороді.

Фактично базарщина та шанхайізація населених пунктів, на перших порах таки приносила непогані доходи своїм власникам. Однак, коли кількість продавців майже зрівнялась з кількістю покупців а більшість перших «познайомилась», накінець з конкуренцією - справи пішли значно гірше. Це призвело до повальних пропозицій оренди колишніх квартир, закриття шопів та навіть банкрутств, які зазвичай - ніхто не оголошував, хоч це вже дещо інша тема.

Другим та третім пунктами у роздержавленні, який добре розумів закарпатець - були приватизація: житла та земельних ділянок. Саме власне житло, як і земля давали не тільки

відчуття господаря чи право розпоряджатись «своїм» але й часто слугували непоганою, банківською заставою для підприємливих закарпатців. Однак, через найнижчу в Україні урбанізацію краю та, відповідно, незначну кількість державного та відомчого житла, яке можна було приватизувати - власників свого житла було небагато. Це ж стосується й земельних ділянок в малоземельному Закарпатті. Тим не менше, до прикладу за 1992-1996 роки, в особисту власність жителів області перейшло 28,5 тис. квартир і будинків загальною площею 1555,1 тис.м², або майже половина наявного в області державного і колективного житлового фонду на той час. Щодо земельних ділянок, то станом на 1998 рік сертифікати на земельну частку отримали 103 456 громадян або 94% від загальної кількості громадян, які мали право на отримання паю.

«Велика» приватизація – нецікава закарпатцям

Однак, повернемося до «великої» приватизації яка, щоб і хто не говорив - була для кмітливого закарпатця та в силу вищенаведеного аж на останньому місці. Тобто, це була хоч і своя «сорочка» але далека «від тіла», на відміну від власної справи, власного житла чи земельної ділянки. З другого боку, якихось визначних чи над прибуткових підприємств Закарпаття - не мало, адже наявні, які було побудовано в радянський час - були покликані лише працевлаштувати краян. Тому, погоджуватись із окремими дослідженнями щодо причин не зовсім вдалої, приватизації та наслідків роздержавлення в Закарпатті а також - мізерні іноземні інвестиції, через: «реформування проводилось зверху і...не було підкріплено соціальною спрямованістю», «відсутність чіткої і цілеспрямованої державної політики щодо малого та середнього бізнесу» чи «точкові прояви економічної та соціальної активності стали тенденцією і забезпечували життєдіяльність значної частини сільських та гірських територій, що найбільше постраждали від кризи» - не можна і не варто. Саме «розквіт» бандитизму в Закарпатті, опришки якого з часом «тримали під дахом» не тільки увесь край але й чи не всі країни східної, центральної Європи тільки підтверджує інтерес та превалювання, саме до роздержавлення житла, землі та «малої» приватизації на протигагу «великій» приватизації.

Вищевказане можна підтвердити ще одним фактом. Так, через відсутність відповіді по суті на вже згадуваний Запит до РВ ФДМУ по Закарпатській області, ми звернулись безпосередньо до вищестоящого органу, а саме - Фонду Державного майна України із Запитом, практично з аналогічними запитаннями, щодо «великої» приватизації на Закарпатті. З відповіді від ФДМУ ми дізнались, що центральний апарат, за десятки років приватизації, роздержавив всього лише два закарпатські об'єкти - відкриті акціонерні товариства: Мукачівський завод «Точприлад» та «Закарпатспецкомплектгаз». Тобто лише два підприємства краю, із сотень - були «цікавими» для «центру». Більше того, відповідно до плану приватизації, по обох підприємствах контрольні пакети було реалізовано потенційним інвесторам (читай: «в одні руки»). Так, по ВАТ Мукачівський завод «Точприлад» це було 50% акцій, а по ВАТ «Закарпатспецкомплектгаз» аж цілих 64,84% акцій. При цьому, процес приватизації першого підприємства тривав майже 13 років (з 1998 по 2010 роки) а - другого «лише» трохи більше 6 років (з 1996 по 2002 роки). При цьому, якщо ВАТ Мукачівський завод «Точприлад», кінцеві бенефіціари якого, чомусь перебувають в кіпрській Нікосії – нині працює, то ВАТ «Закарпатспецкомплектгаз» припинив своє існування з 4 листопада 2011 року.

Єдиний посередник на все Закарпаття

Незважаючи на брак інформації з боку органів приватизації, стосовно роздержавлення майна державних підприємств, не кажучи вже про фахові, неупереджені дослідження процесів приватизації в Закарпатті й по-сьогодні, задовільнимось даними та досвідом єдиного посередника, який діяв в області - Довірчого товариства «Газда-Інвест». При цьому, станом на 1995 рік, коли вже по всій Україні було відкрито 27 центрів для проведення сертифікатних аукціонів та активно функціонувало близько 200 інвестиційних компаній і фондів, в області ми були - єдині.

Так, за нижченаведеним, тільки в період з липень 1995 року по квітень 1997 року, фахівці товариства сприяли роздержавленню 19-х об'єктів приватизації майже по всій області та чи не по всіх галузях, які мали місце та діяли, на той час, в області (див. таблицю).

Перелік Відкритих акціонерних товариств, в приватизації яких ТК «Газда-Інвест» приймала участь
(підготовлено фахівцями ТК «Газда-Інвест» на прохання представників ФДМ)

№ п/п	Місяць	Аукціон №	Дата сплати	Код ЗКНГ	Назва підприємства	Заявлені ПМС,к-сть	Вартість ПМС	Придбані акції, к-сть	Номінал акції	Вартість акцій
1	квітень	3	31.07.95	00194794	Закарпатський металургійний завод (смт. Вишково Хустський р-н)	500	5 250	21 000	0,25	5 250
2	серпень	7	26.12.95	00194794	Закарпатський металургійний завод (смт. Вишково Хустський р-н)	3 915	41107,5	164 430	0,25	41 107,5
3	серпень	7	26.12.95	02127549	Мукачівське підприємство матеріально-технічного постачання імпортою та експортною продукцією (м. Мукачеве)	500	5 250	4 000	1,05	4 200
4	вересень	8	19.01.96	00310663	Хутро (смт. Ясіня Рахівський р-н)	5 800	60 900	110 200	0,25	27 550
5	листопад	10	1.03.96	01548450	Закарпатгосптовари (м. Ужгород)	1 050**	11 025	44 100	0,25	11 025
6	листопад	10	1.03.96	03450092	Карпатшляхбуд (м. Ужгород)	2 300	24 150	23 000	1,05	24 150
7	грудень	11	30.03.96	05810583	Ужгородський видавничо-виробничий комбінат «Патент»	3 070	32 235	168 850	0,05	8 442,5
8	лютий	13	20.05.96	14313464	Конденсатор (м. Рахів)	3 600	37 800	7 200	5,25	37 800
9	березень	14	29.06.96	00309163	Берегівська швейна фабрика (м. Берегово)	1 400	14 700	18 200	0,75	13 650
10	квітень	15	06.05.96	05392045	Агробуд (м. Ужгород)	26*	273	26 000	0,25	6 500
11	квітень	15	06.05.96	00445469	Рахівський маслозавод (м. Рахів)	100*	1 050	88 300	0,25	22 075
12	травень	16	-	03362726	Закарпатнафтопродукт-Ужгород	1 600*	16 800	***	***	***
13	травень	16	-	03481371	Закарпатнафтопродукт-Мукачеве	1 500*	15 750	***	***	***
14	травень	16	-	03481388	Закарпатнафтопродукт-Хуст	400*	4 200	***	***	***
15	травень	16	31.05.96	00310189	Колодково-підборова фабрика (смт. Чинадієво, Мукачівський р-н)	100*	1 050	84 000	0,25	21 000
16	липень	18	21.07.96	00310189	Колодково-підборова фабрика (смт. Чинадієво, Мукачівський р-н)	400*	4 200	424 000	0,25	106 000
17	жовтень	21	28.11.96	14313464	Конденсатор (м. Рахів)	7 200	75 600	230 400	0,25	57 600
18	жовтень	21	28.11.96	00903819	Виноградівський райагротехсервіс	430	4 515	17 630	0,25	4 407,5
19	листопад	22	27.12.96	00445452	Мукачівська маслосирбаза	1 000	10 500	74 000	0,05	3 700
20	грудень	23	-	00275228	Ужгородський фурнітурний завод	100*	1 050	-	0,25	-
21	грудень	23	30.01.97	00903860	Рахівський райагротехсервіс	348	3 650	9 744	0,25	2 436
22	березень	26	18.04.97	00377851	Ужгородський завод продтоварів	1 000*	10 500	250 000	0,25	62 500
23	березень	26	18.04.97	00453256	Ужгородський молокозавод	327*	3 433,5	281220	0,25	70 305

* - індексований статутний фонд (ПМС -500 грн)

** - з них 50 ПМС в безготівковій формі

*** - в результаті аукціону заявка була відхилена

Тим не менше, ми принципово не вкладали ПМС наших довіртелів у підприємства за межами Закарпаття, вважаючи що інвестувати потрібно в рідний край. Ба, більше ми вірили, що приватні підприємства краю мають інвестиційне майбутнє тому й співробітники Gazda Group та члени їх сімей, рідні та близькі, знайомі та сусіди - активно вкладали власні ПМС у закарпатські підприємства. На підтвердження цьому, оприлюднюємо низку документів з нашого архіву, як-то: [Договір про надання представницьких послуг за № А000001](#) а також - [Свідоцтво ТК «Газда-Інвест»](#), яке видано вкладнику ПМС та [Квитанція до приходного касового ордеру](#) за якими автор цього матеріалу доручив свій приватизаційний сертифікат Довірчому товариству, яке ж заснував.

При цьому, немало фінансових посередників, практично зі всієї України - активно приймали участь у приватизації закарпатського майна, що не було незвичним чи незаконним. Через це, значна частина місцевих акціонерних товариств належала акціонерам та власникам із за меж області, що однак не додало інвестиційної привабливості закарпатським підприємствам.

Невтішні результати діяльності приватизованих підприємств

Натомість, зусилля наших співробітників були направлені не тільки на організацію та участь у приватизації того чи іншого підприємства але й на його післяприватизаційну підтримку, про що ми частково розповіли у статті [Закарпатському бізнесу - 30 років або про перші ринкові компанії в краї - 2022](#). Однак, не дивлячись на певні зусилля з нашого боку, при чий не повній відсутності допомоги з боку держави, далеко не всі роздержавлені підприємства витримали перевірку ринком. Це підтверджують й дані з нижченаведеної таблиці, в якій ми приводимо відомості щодо діяльності чи занепаду (банкрутства та/чи ліквідації) лише частини приватизованих нами підприємств Закарпаття.

Окремі, приватизовані ТК «Газда-Інвест» закарпатські підприємства та їх сучасний стан (на 01.01.2023 рік)

№ п/п	Код ЗКНГ/ЄДРПОУ	Стара назва підприємства	Назва підприємства після приватизації, дата створення	Стан підприємства (станом на 1.1.2023 року)
1	00194794	Закарпатський металургійний завод (смт. Вишково Хустський р-н)	ВАТ «Закарпатський металургійний завод», 23.01.2001	Припинено: 23.11.2015 Номер запису: 1 325 117 0008 000953 Стан суб'єкта: судове рішення
2	02127549	Мукачівське підприємство матеріально-технічного постачання імпортною та експортною продукцією (м. Мукачеве)	ПрАТ «Мукачівське підприємство МТШЕП», 16.04.1997	Діюче
3	00310663	Ясінянська фабрика штучного хутра (смт. Ясіня Рахівський р-н)	ВАТ «Хутро», 04.08.1994	Припинено: 20.09.2016 Номер запису: 1 317 117 0020 000076 Стан суб'єкта: припинено у зв'язку з визнанням банкрутом
4	01548450	Закарпаттосптовари (м. Ужгород)	ТОВ «Закарпаттосптовари», 17.05.1996	Діюче
5	03450092	Карпатшляхбуд (м. Ужгород)	ВАТ "Ужгородське ШБУ-58", 10.02.1995	Припинено: 06.08.2012 Номер запису: 1 320 117 0017 000074 Стан суб'єкта: припинено у зв'язку з визнанням банкрутом
6	05810583	Ужгородський видавничо-виробничий комбінат «Патент» (м. Ужгород)	ТДВ «Патент», 06.04.1995	Діюче
7	14313464	Конденсатор (м. Рахів)	ВАТ «Конденсатор», 26.03.1997	В стані припинення з 16.03.2015 13171410022000044 Внесення про визнання банкрутом
8	00309163	Берегівська швейна фабрика (м. Берегово)	ТОВ «Укрпроджест Берегівська швейна фабрика», 26.09.2000	Діюче
9	05392045	Агробуд (м. Ужгород)	ТОВ «Агробуд-Україна», 15.01.1996	Діюче
10	00445469	Рахівський маслозавод (м. Рахів)	ПрАТ «Рахівський маслозавод»	Діюче
11	03362726	Закарпатнафтопродукт-Ужгород (м. Ужгород)	Поглинуто до складу АТ «Концерн Галнафтогаз», ОККО, 11.12.2019	Як окрема юридична особа – не діє
12	03481388	Закарпатнафтопродукт-Хуст	Поглинуто до складу АТ «Концерн Галнафтогаз», ОККО, 11.12.2019	Як окрема юридична особа – не діє
13	00310189	Колодково-підборова фабрика (смт. Чинадієво, Мукачівський р-н)	ВАТ «Факторімпекс», 28.05.2001	Припинено: 15.08.2016 Номер запису: 1 323 117 0009 003049 Стан суб'єкта: припинення у зв'язку з визнанням банкрутом
14	00903819	Виноградівський райагротехсервіс (м. Виноградів)	ТОВ «Виноградівський райагротехсервіс», 22.01.1998	Припинено: 12.03.2020 Номер запису: 1 310 117 0016 001380 Стан суб'єкта: припинення у зв'язку з визнанням банкрутом
15	00445452	Мукачівська маслосирбаза (м. Мукачеве)	ВАТ «Мукачівська маслосирбаза», 15.05.1995	Інформація про припинення діяльності чи банкрутства – відсутня. Не діє.
16	00275228	Ужгородський фурнітурний завод (м. Ужгород)	ВАТ «Ужгородський фурнітурний завод», 22.04.1992	Припинено: 17.05.2010 Номер запису: 1 324 111 0005 002421 Стан суб'єкта: припинено
17	00903860	Рахівський райагротехсервіс (м. Рахів)	ВАТ «Рахівський райагротехсервіс», 21.04.1995	Припинено: 11.01.2014 Номер запису: 1 317 117 0006 000844 Стан суб'єкта: судове рішення
18	00377851	Ужгородський завод продтоварів (м. Ужгород)	ВАТ «Ужгородський завод продтоварів», 14.10.1996	Припинено: 13.10.2011 Номер запису: 1 320 117 0004 001552 Стан суб'єкта: припинено
19	00453256	Ужгородський молокозавод (м. Ужгород)	ВАТ «Ужгородський молокозавод», 29.04.1996	В стані припинення з 16.03.2015 13241410007006207 Внесення про визнання банкрутом

З вищенаведеного, як бачимо - заледве кожне третє (6 з 19) приватизоване підприємство, на сьогодні - залишається «на плаву», причому далеко не в доприватизаційному статусі - відкритого акціонерного товариства. А отже, майже 2/3 роздержавлених підприємств вже не діють, причому - більшість через банкрутство, за рішенням суду. За відсутності повного переліку підприємств краю, які пройшли процесом роздержавлення, через згадувані причини, можна з великою ймовірністю припустити, що подібна ситуація з результатами приватизації буде, швидше за все, характерною для всіх підприємств області, яка на більше як 70%, вже десятки років - глибоко дотаційна. При цьому, як ми й прогнозували ще у 1997 році, в матеріалі [«Проблеми АТ: реструктуризація, організація виробництва, статус»](#) із сотень державних підприємств, які «йшли» на роздержавлення у статусі ВАТ, станом вже на 2002 рік більшість з діючих - реструктуризувалась у ТОВ та ТДВ.

Тим не менше, висновок очевидний, шанс «великої» приватизації, по крайній мірі для краю - втрачений. Іншими словами, роздержавлення так й не стало тим рушієм для Закарпаття, яким би область могла якось покращити власний фінансово-економічний стан та, відповідно - добробут своїх жителів. Й, хоч приватна власність «проникла», практично - у кожний об'єкт «малої» приватизації, що дозволило зайняти значну кількість закарпатців та до певної міри підвищити їх добробут, заробітчанство все ж залишилось головною інвестиційною складовою успіху та рівня життя чи не для всього краю, однак це вже інша тема.

Однак, чи не найбільшою «бідною» в процесі роздержавлення були: незрозуміння її механізмів, починаючи від громадянина України й аж до: керівників підприємства, чиновників місцевої влади, фахівців регіональних відділень ФДМУ та, навіть - політиків, які нерідко втручались на боці того чи іншого учасника роздержавлення, з власним інтересом, звичайно. Саме, про тогочасну [боротьбу: між совком і ринком; між старим і новим, між молодим і «досвідченим», між законом і телефонним правом, між здоровим глуздом і амбіціями, між честю й безчестям, між брехнею та правдою, ми розповіли на сторінках Інтернету в розділі «Патентіада».](#)

Замість висновків – причини втраченого

Основними причинами, втраченого шансу «великої» приватизації, для Закарпаття, вважаємо:

1. Незадовільні темпи приватизації, як процесу, взагалі та кожного окремого об'єкту - зокрема.
2. Затягування строків та зміна процедур приватизації, кількаразова індексація майна, зміна валюти (введення гривні), значна інфляція - суттєво ускладнювали процес роздержавлення на місцях.
3. Протидія приватизації, з боку «червоних директорів» та підтримка їх саботажу з боку окремих політиків й чиновників та їх протекціонізм а також - саботаж окремих питань, з боку РВ ФДМУ, фактично - дискредитували саму ідею роздержавлення.
4. Незрозуміння, на регіональному рівні, потрібність виробництв, які здебільшого працювали на військово-промисловий комплекс ще країни рад, а на час роздержавлення - перебували у занепаді.
5. Перші чотири причини, робили «велику» приватизацію, особливо на периферії - чимось з багатьма невідомими та відлякували як місцевий бізнес так й потенційних іноземних інвесторів.
6. Вже приватизовані підприємства зіштовхнулись з відсутністю, бодай якоїсь державної підтримки, включаючи й постприватизаційну підтримку, яка навіть через обіцянки з боку державних інституцій - була відсутня.
7. Нефахова поведінка контролюючих й перевіряючих органів та їх упереджена реакція на діяльність приватних компаній-посередників: довірчих товариств, трастових компаній, інвестиційних та фінансових компаній і фондів.
8. Незнання, незрозуміння та містечкове трактування діючого законодавства щодо приватизації а також - некомпетентність й через це - ганебна роль місцевих органів прокуратури та судів по відношенню, практично до всіх організаторів та учасників роздержавлення.
9. Останні дві причини були для місцевих ЗМІ, які мали примітивні знання азів та розуміння процесів приватизації - «хлібом» в медіа просторі а полювання на відьом та множення пасквілів й замовних матеріалів, за які непогано тоді гонорували - ніяк не сприяли позитиву приватизації.

Завершення «великої» приватизації за ПМС та результати для України

Враховуючи масові звернення громадян, Верховна Рада України, в ході третього етапу (1999-2002 роки), вже переважно, індивідуальної грошової приватизації - востаннє продовжила термін використання майнових сертифікатів до 1 травня 1999 року. Для їх використання був проведений останній сертифікатний аукціон. Разом з тим, Програмою приватизації - 1999, із пільгової передплати всіх видів уже були вилучені приватизаційні папери.

Тим не менше, масштаби і результати приватизації в Україні - таки були значними. Станом на 01.10.2002 року було приватизовано 82 508 об'єктів, серед яких 60 178 (72,9%) належали до комунальної власності (в основному, об'єкти групи А) та 22 330 (27,1%) - до державної.

Роздержавлення майна підприємств України, в цілому - здійснювалось переважно неконкурентними способами - шляхом викупу товариством покупців та викупу майна, зданого в оренду з викупом (разом 63,9%). Продаж акцій відкритих акціонерних товариств (ВАТ) становив найменшу частку - лише 12,6%, а за конкурсом і на аукціонах продано 23,5 % майна.

В цілому за 1992-2002 роки до Державного бюджету було перераховано понад 6,5 млрд. грн., в тому числі: в 1992-1999 роках - 1,7 млрд. грн. (або 26,2%), за 2000-2002 роки - 4,8 млрд. грн. (73,8%). Сумарні надходження інвестицій та інших грошових надходжень на виконання умов договорів купівлі продажу акцій в період з 1995 до кінця 2002 року становили понад 3 млрд. грн., майже 500 млн. дол. США, 2,5 млн. ДМ та близько 5 млн. євро, що перевищує планові показники на цей період. Загалом близько 15% зовнішніх інвестицій, отриманих Україною, залучені засобами приватизації.

Станом на 2002 рік, в країнах ЄС на державний сектор економіки припадало близько 11% робітників за наймом, 10% новоствореної вартості і понад 13% валових інвестицій. Причому частка державного сектора варіюється по країнах: у Фінляндії він становить 17,6%, Австрії - 15,4%, Нідерландах - 5,7% і Великобританії - 2,7%. В реальній історії країн до складу державного сектора потрапляли в різних комбінаціях виробництво військового озброєння і техніки, природні монополії та системні галузі. В Італії, наприклад, великі державні компанії контролюють в основному чорну металургію, електротехнічну та суднобудівну промисловість, в Іспанії - електроенергетику, у Великобританії - вугільну промисловість і ядерну енергетику, у Франції - електроенергетику, електронну, хімічну промисловість, металургію, автомобілебудування.

Однак, з тією приватизацією, яку було організовано в Україні ми всі, як й країна, в цілому - не виграли а швидше - програли. Адже ми так й не змогли скористатись унікальною можливістю, яку давало роздержавлення а приватизація, яку мало хто розумів, як й приватизоване - з яким не знали що робити і, в багатьох випадках роздержавлене майно - виявилось тягарем, яким не знали - як розпорядитись. Тобто, українці так й не стали власниками заводів, газет, пароходів, позбулись за непотрібністю акцій, які отримали в процесі приватизації й взяли циганити, особливо - в часи кривавої війни, чи не все від багатих: Америки та Європи так й не зрозумівши, чому останні - багаті.

Дещо «виправили» ситуацію іноземні інвестори, які значно пізніше - після приватизаційного «буму», таки почали інвестувати в Україну та Закарпаття - зокрема, саме дякуючи так званому процесу вільного переливання капіталу, коли ризикнути незначним вкладенням - було виправданим. Так в краї з'явилися кілька виробництв, частина з яких почала діяльність у вільній економічній зоні «Закарпаття», однак це вже інша тема.

Тим не менше, варто мати на увазі, що західний бізнес, особливо успішний, як правило - акціонерний. Так, в США 56% дорослих американців або близько 145 мільйонів осіб - володіють акціями (у Європі цей показник трохи менше, в Китаї - кожен 30-й є акціонером). При цьому, середня кількість акціонерів в акціонерних товариствах США - до 60 тисяч, а у наймогутніших публічних акціонерних товариствах - понад 3 мільйони. Саме тому, громадяни цивілізованих країн - двома руками за капіталізм, взагалі й за «свою» акціонерну компанію - зокрема. В Україні ж акціонери, яких на піку сертифікатної приватизації було біля 35 мільйонів (!), через незнання та нерозуміння - пропасли шанс стати реальними власниками своїх виробництв. Через це, «велика» приватизація в країні це, фактично - шанс втрачених можливостей, особливо на регіональному рівні, яким і є Закарпаття.

**Підготував Ю.Ключівський,
Президент «Газда-Інвест» 1995-2006 роки,
керівник IASEED, Прага, грудень 2022 року**

Статті по темі:

Проблеми АТ: реструктуризація, організація виробництва, статус - 1997

http://iaseed.eu/media_problems_at/

Про інвестиційні процеси - 1997 <http://iaseed.eu/wp-content/uploads/2022/11/pro-investyciyni-procesy-novyny-zakarpattya-2-9-1997.pdf>

Проблеми державного управління економікою - 1999 <http://iaseed.eu/media-problems-upravlinnya-ekonomikou-1999/>

Переміщення бізнесу: причини, перспективи та проблеми - 2002

http://iaseed.eu/business_relocation_causes_prospects_problems/

Закарпатському бізнесу - 30 років або про перші ринкові компанії в краї - 2022

<http://iaseed.eu/media-gg-30/>